

ÇİN VE TÜRKİYE: 55 YIL ÖNCE, 55 YIL SONRA¹

Prof. Dr. Güven Sak

TEPAV Kurucu Direktörü

Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti bundan elli beş yıl önce, 1971 yılında diplomatik ilişki kurmuşlar. O zamanlar, Çin nasıl bir Çin, Türkiye nasıl bir Türkiye? İki ülkenin karşılıklı ilişkilerini ele almak için öncelikle bundan elli beş yıl önce her ikisinin de ne tür kabiliyetlere sahip olduklarına bakmak lazım. Sonra da dönüp bugün nereden nereye geldiklerini konuşabiliriz.

Harvard Üniversitesi bünyesindeki Growth Lab, bu tür genel bir karşılaştırma için bir metodoloji sunuyor; oradan başlayalım. Buna göre, ülkeleri sahip oldukları imkanlar seti ve sıçrama kabiliyetleri açısından dört gruba ayırabilmek mümkün.

Alttaki grafikler, Çin ve Türkiye'nin bu dört grup içinde 1960'ların başından 2024'e nasıl bir seyir izlediklerini gösteriyor. Dörtlü ayırım ülkeleri birbirinden kolayca ayırıştırılabilir diye elbette. Yoksa daha ayrıntılı bakmak da mümkün.

Sağ üst grupta, imkanlar seti geniş ve sıçrama potansiyeli yüksek ülkeler var. Bu tür ülkelerin süratle zenginleşebilmesi için “doğru” politikalara ihtiyaç var. Nedir burada “doğru” olan? Makroekonomik istikrar, hukukun üstünlüğü ilkesine uyum, sözleşmelere uyumu temin edecek güvenilir bir yargı sistemi, elbette yargı bağımsızlığı. Say sayabildiğin kadar. Ama Çin ve Türkiye için bakarken herhalde buna bir de siyasi istikrarı eklemek gerekiyor.

Çin, 1960'ların başından itibaren diğer ülkelerle kıyasladığımızda bu sağ üst grupta yer alıyor. Grup içinde Çin'in seyri son derece ilginç aslında. Ülke 1971'den 1992'ye sağ üst grup içinde aşağı yukarı salınıyor; bir iniyor bir çıkıyor.

Ama 1992'den itibaren son derece düzenli bir biçimde, adım adım, planlanmış gibi sağ alt kümeye doğru hareket ediyor. Nitekim sonunda bugün, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde, inovasyon sınırında bir ülke olarak Almanya'nın ve Japonya'nın yanına yerleşiyor Çin.

1992 yılı, Çin'in o zamanki lideri Deng Xiaoping'in Güney Turu'na çıktığı, ülkenin ekonomik politikasını “doğru” yola oturttuğu yıl esasen. Eski planlı ekonomiden yeni “sosyalist piyasa ekonomisi”ne geçişin teyit edildiği yıl bir nevi.

Nedir? Çin, Deng Xiaoping'in Shenzhen, Zhuhai, Shanghai'yi kapsayan bir aylık Güney Turu ile reform politikasında tutarlılık sağlayarak sağ alt gruba geçiyor 2014 yılından başlayarak.

Sağ alt grupta dünyada üretilen tüm ürünleri zaten üretebilme kabiliyetine sahip ülkeler bulunuyor. Bundan sonra daha fazla zenginleşebilmeleri ve sıçrayabilmeleri için olmayana icat etmeleri gerekiyor. Onların yeniliklere ihtiyaçları var. Nedir? Şu anda üretilmeyen ürünleri keşfedip üretecekler. Çin, 2014 sonrasında burada.

Tasnifte sol alt grupta yer alan ülkeler ise zenginleşebilmek için bir tür stratejik tercihe ihtiyaç duyan ülkeler. Ne demek? Kabiliyet havuzu ve imkanları sınırlı olan bu ülkelerde, daha önce denenmemiş yeni bir işe yoğun kamu destekleriyle birlikte odaklanmak lazım.

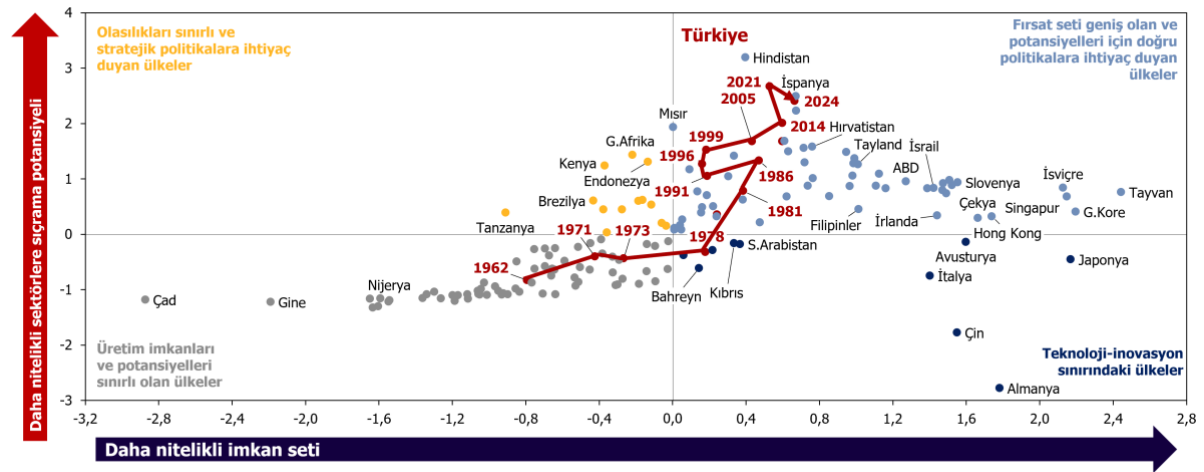
¹ Bu yazı *China Today Türkiye Dergisi* 73. sayısında yayımlanmıştır.

Çin'in aksine Türkiye, 1960'larda olduğu gibi 1971'de de bu sol alt grupta yer alıyor. Türkiye'nin sağ üst grupta Çin'in bulunduğu noktaya doğru hareketi 1980'lerdeki dışa açılma ve serbestleşme süreciyle başlıyor. Türkiye ancak 1980'li yıllarda imkan seti geniş, sıçramak için doğru politikalara ihtiyaç duyan ülkeler arasına yerleşiyor.

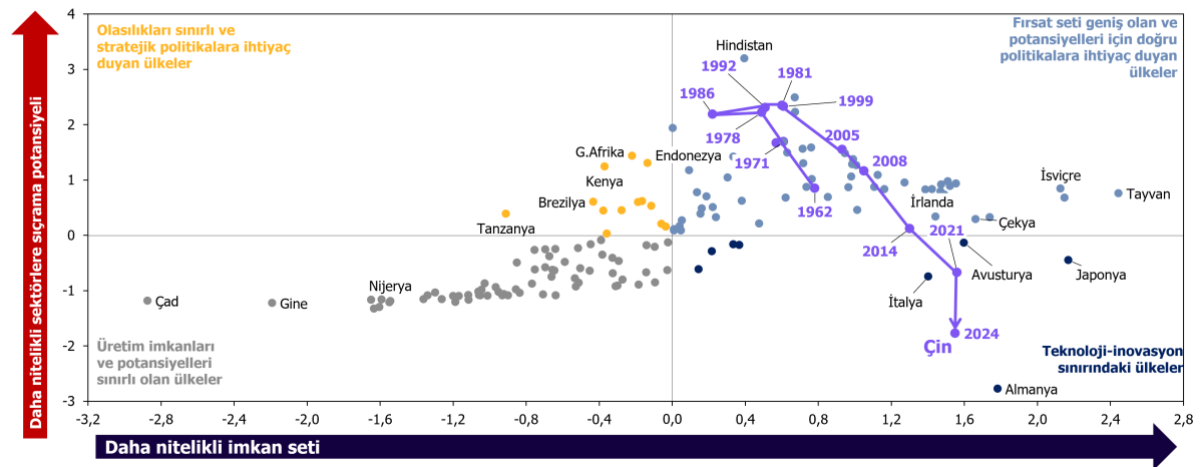
Ancak Türkiye, Çin'in 1992 sonrasında izlediği "doğru" politikalara bir türlü yönelemiyor, doğrultu tutarlılığı konusunda güven vermiyor. Avrupa Birliği sürecinin bir siyasi istikrar unsuru olarak ne kadar önemli olduğunu ve 2000'li yıllarda kaçan fırsatı görmemek mümkün değil bu noktada aslında.

Çin, ekonomik reformlar konusundaki siyasi tartışmaları 1992'de Deng Xiaoping'in Güney Turu ile sona erdirip "doğru" politikalara odaklanıyor. Türkiye 2000'li yılların başında AB süreci ile gelen benzer bir fırsatı değerlendiremiyor. Ne oluyor? Çin, istikrarlı bir biçimde sağ alt gruba geçip, yenilikler sınırında bir ülkeye dönüşürken Türkiye, sağ üst kümede salınmaya devam ediyor.

Ülkelerin rekabet gücü seviyeleri ve potansiyelleri, 2024

Ülkelerin rekabet gücü seviyeleri ve potansiyelleri, 2024

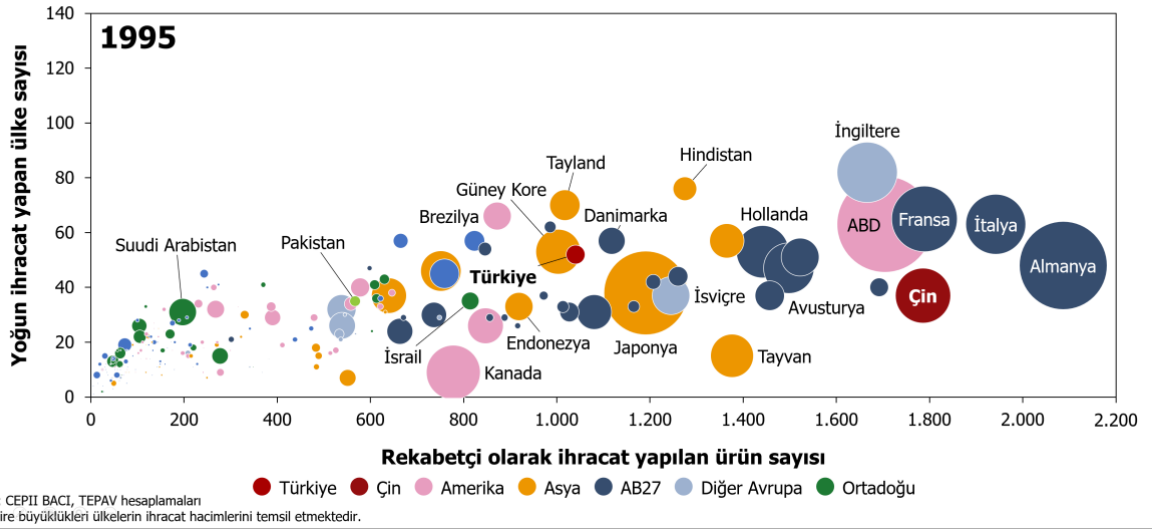
Deng Xiaoping'in 1992 yılındaki Güney Turu'ndan aklımda hep Shenzhen kaldı doğrusu. Oradan da bakmak lazım, Çin'in serencamına. 1980 yılında Shenzhen'in nüfusu 332 bin düzeyindeydi. Şimdilerde ise Shenzhen'in kentli nüfusu 8 milyon civarında. Shenzhen 1980'li yıllarda Çin'de istiridyeleriyle meşhurdur. Şimdi artık dinamik bir sanayi şehri; Huawei, Tencent, BYD fabrikalarına ev sahipliği yapıyor. Shenzhen'in ayrıntılı hikayesini bir ara anlatırım.

1980'ler Çin'in bir sanayi ülkesine dönüşmesi gibi, Türkiye'nin de uyuşuk bir tarım ülkesinden dinamik bir sanayi ülkesine geçiş dönemi aslında. 1970'lerde kurulan siyasi ve diplomatik ilişkilerin ekonomik bir temele sahip olabilmesi için gereken adımlar 1980'lerden itibaren atılıyor aslında. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde atılan adımlar, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde hem Çin'de hem de Türkiye'de meyvelerini veriyor.

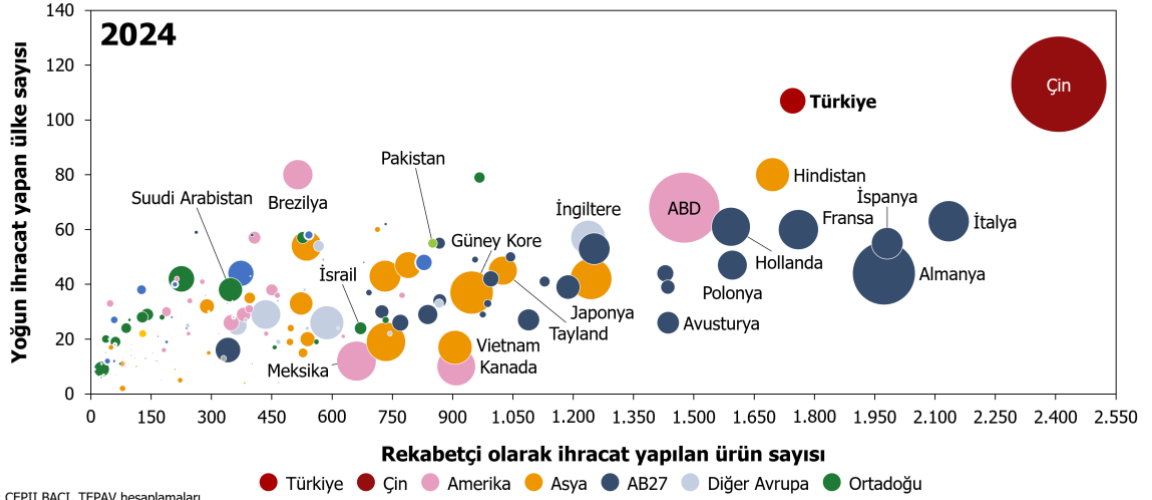
Çin ve Türkiye, 1995'ten 2024'e hem birer sanayi ülkesine dönüşüyor hem de dünyanın temel tedarikçileri arasına giriyorlar. Bu önemli bir sıçrama esasen. 1990'ların ikinci yarısında dünyanın ana tedarikçileri Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri. İhracatta hem ürün hem pazar çeşitliliğinde en önde Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri var.

2024'te ürün ve pazar çeşitliliğinde Çin, Türkiye ve Hindistan öne çıkıyor. Nedir? Çin dünyanın temel tedarikçisi oluyor. Türkiye ile Hindistan da tabloda beliriyor.

Kürsel rekabetçiliğin görünümü - 1995

Kürsel rekabetçiliğin görünümü - 2024

Ticaret ilişkilerinde gelenen bu aşama, önümüzdeki dönemde iki ülke arasındaki yatırım ilişkilerinin niteliğini daha önemli hâle getiriyor. Geldiğimiz noktada Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır'dan sonra bölgemizde en çok Çin yatırımını alan üçüncü ülke konumunda yer alıyor. Ancak gelen yatırımın çoğunluğu krediler biçiminde.

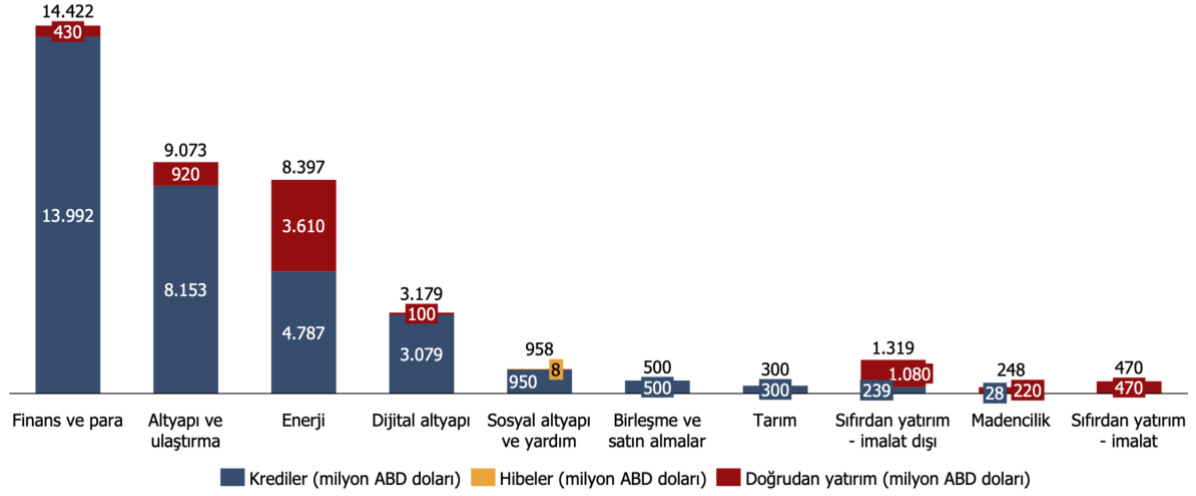
Önümüzdeki dönemde, Türkiye'de odağı Çin sanayi yatırımlarına yerleştirmekte fayda var.

Çin yatırımları içinde en düşük paya sahip olan sıfırdan (greenfield) sanayi yatırımları, Türkiye'nin Çin deneyiminden yararlanarak yenilikçilikte öncü bir ülkeye dönüşmesi açısından son derece önemli.

Ben Türkiye-Çin ilişkilerine baktığımda, Türkiye'nin Çin'le bu alandaki iş birliğini geliştirerek Çin'in 2014'te sağ üst kümeden sağ alt kümeye doğru yaptığı sıçramadan gerekli ilhamı alması gerektiğini düşünüyorum.

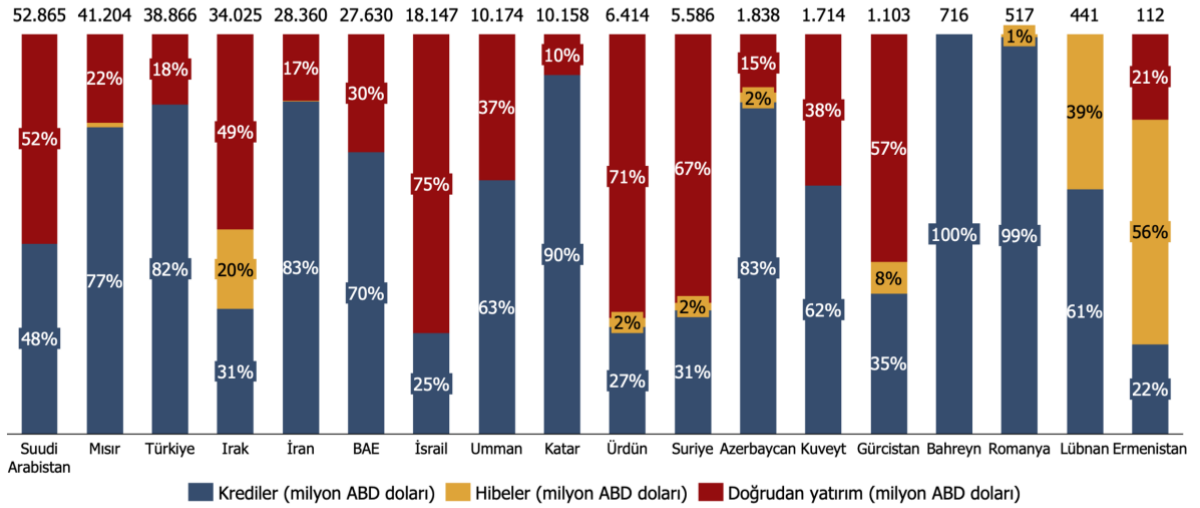
Çin, o dönemde ne yaptığını biliyordu. Bizim de daha fazla vakit kaybetmeden bu deneyimden ne öğrenebileceğimize bakmamızda fayda var doğrusu.

Çin'in Türkiye'ye yaptığı hibeler,krediler ve doğrudan yatırımlar, 2008 – 2025

Kaynak: AidData, China's Global Loans and Grants Dataset 1.0, AEI China Global Investment Tracker, küme raporları, 2000-2026, TEPAV hesaplamaları

Çin'in Türkiye'ye yaptığı hibeler,krediler ve doğrudan yatırımlar, 2008 – 2025

Kaynak: AidData, China's Global Loans and Grants Dataset 1.0, AEI China Global Investment Tracker, küme raporları, 2000-2026, TEPAV hesaplamaları